

תמלול מתוקן מן התמונות

הצהרת "לויתן" א'

הופעתנו המשותפת היא ניסיון התחלתי של יצירת סגנון לאומי כולל, התואם את רוח בניינה של ישראל החדשה.

אנו, קבוצת אמנים לויתן — אמנים ישראלים של הרבע האחרון של המאה העשרים. הבסיס המדיני שלנו — הציונות.

הבסיס הרוחני שלנו — המיסטיקה היהודית.

שלושה יסודות קובעים את עמדתנו האמנותית:

1. פרימיטיביות

2. סמל

3. אות

אויבינו באמנות הם:

א. היסטוריזם, פסיכולוגיה, פאתוס

ב. ספרותיות, אשליה ויזואלית

ג. זלזול בחומר.

אנו מתנגדים לליאונרדו, למיכאל אנג'לו, לרמברנדט.

אנו מתנגדים לקלאסיות, רומנטיות, ריאליזם.

אנו מתנגדים לסוריאליזם, להשתעשעות וקונצפטואליזם.

אנו מתנגדים לאמנות לשם אמנות.

עממיות ואמונה — שני תלמים של דרכנו. דרך המובילה אל אמנות יהודית חדשה, הראויה לפלא תחיית ישראל.

פירושים

אנו יוצאים מן ההנחה שלכל תקופה היסטורית-תרבותית שלמה מתאימה גם השקפת עולם אמנותית שלמה. הציונות מהווה אותה שיטה כלל-עולמית הגוררת אחריה לא רק הבראתו הנפשית של העם, אלא גם תחיית סגנון קיבוצי באמנות, תחייה שוות-ערכים לתחייה היסטורית.

הגיעה העת לעבור ממשחקים מעודנים אישיים לעבודה אמנותית כלל-לאומית. אנו רואים את האמן הישראלי כעובד בעל תבונה ולא כרב-אמן מתגנדר.

אין אנו מציעים תרשימים, דגמים מוכנים או תורות נוקשות; אנו רק מצביעים על הכיוון הברור של החיפוש. כיוון זה אינו מוביל אל האוצרות העשירים של אירופה ושל ארצות הברית, אלא משמש מוליך אל הלב והמוח של הרוחניות היהודית.

פרימיטיביות: דימוי דמיוני ופולקלורי, הצומח מתוך מופעים ממשיים של הישות שפת העם, המוסר מדור לדור את כינוס תולדות הגוף והרוח — האגדה.

סמל: שפת הנביאים המיסטית — פעולת ראייה של אחדותנו עם הבורא — סימן מדויק של הקשר בין הגוף לבין הרוח — הקבלה.

אות: התגשמות מאגית של ההיגיון — מכשיר המוסר, האמת והטוהר — דרך למגע עם הבורא — עשרת הדברות — התלמוד.

פעולתנו — העבודה עם החלל ועם הזמן בכל סוגי החומר שהעין קולטת.

אירועי תולדות העם היהודי מעניקים לנו השראה, לא כסיפורת הנתפשת בדרך רומנטית באשר לאירוע — אלא כאותו מכלול של סמלים אשר טמונים בכל תנועה וצעד מצעדי העם.

הגרועה שבפורנוגרפיות — תיאור גופו של נביא.

הגרועה שבשחיתויות — תיאור פני אדם, כפנים חושניות מבחינה פסיכולוגית.

משחק ויזואלי כוזב זה קיבלנו מידיהם של הלוליינים הגדולים של הרנסאנס, שלא רצו לעבוד את הבורא, אלא נכשלו בסגידה לאנוכיות עצמם.

אנו שוללים בכל תוקף את זכותו של האמן לנצל תחבולות ויזואליות בתמונה, בפסל או באובייקט, המדמים את היצירה האמנותית לתיאטרון גרוע והמורידים את עבודת האמן עד לחיקוי ישיר לטבע.

אנו שוללים בכל תוקף את זכותו של האמן למחשבה ספרותית הגיונית (או בלתי הגיונית).

אנו שוללים בכל תוקף את זכותו של האמן להחלפה מכנית של חומרים: עץ, פלסטיק, נייר, בוך, שיש, מים, חפץ שבור או חתיכת פח — כולם אצילים במידה שווה ומתאימים לעבודתו הנעלה של אמן, אך בתנאי של מתן משקל מדויק לחומר, אורגניות הדדית של החומרים והתאמתם לרעיון הפלסטי.

קללת האמנות לשם אמנות רובצת עלינו כחטא הקדמון.

אנו קוראים לזכור כי האמנות איננה מטרה לעצמה, אלא מדרגה בדרך אל האלוהים שבנפש האדם.

האמנות היא רק פונקציה, תפקוד, דרך ניצחוננו על החלל ועל הזמן; אנו מטהרים את עצמנו ומתעלים — זה תפקידו של האמן — וזה מצבו ביחס לחומר בו הוא עובד.

והרי אלה שקדמו לנו: אמני מצרים העתיקה, יוצרי בתי הכנסת העתיקים, אמני ביזנט, אמני האצטקים והמאיה, והקונסטרוקטיביסטים והפוטוריסטים הרוסים.

מאחדים אותם עמנו הבנה זהה של מהות היצירה האמנותית, היינו, שיטות מעשיות של עבודה.

כשאנו מדברים על ערכיות, אנו מתכוונים לאמנות הפונה לחוכמת הלב היצירתית של כל צופה ללא יוצא מן הכלל.

כשאנו מדברים על אמונה, אנו קוראים להבנה מיסטית של העולם על-ידי האמצעים של האמנות המתארת.

ירושלים, 1976. מיכאיל גרובמן

הצהרת "ליתן" ב'

הגיע הזמן להניף מחדש את נס המלחמה נגד הריאליזם.

בסימן הדגל הזה עבדו עמיתנו אמני האוונגרד של תחילת המאה, ואילו עתה הוא נרמס ברפש על-ידי משרתי מעמדות ומפלגות.

בהסוואת המושג "פלוראליזם" חותר הקהל השבע תחת היסודות האסתטיים והמוסריים של תרבותנו. הבורגנים מכל הסוגים והגוונים, פקידים ואנשי מינהל, עסקני דת וקומוניסטים, הם חזית מאוחדת למען אותה אמנות המשרתת את היעדים השפלים שלהם. הריאליזם — הוא מחמד, כי הריאליזם באמנות אינו אלא ניצחון האנוכיות, הערצה עצמית, התפרקות עצמית. כי הריאליזם באמנות הוא אביה של התעמולה השחצנית ביותר למען היעדים של קבוצות שונות נטולות מוסר.

האמנים לובשים בשמחה מדי משרתים וששים לקראת קברני הרוח, ובקידה מחניפה של סריסים מגישים עצמם תמורת כל מחיר.

כיום האמן אינו אלא הכלאה של פרוצה וחנווני. זו התוצאה של ציות ישיר לעקרונות ריאליסטיים באמנות, עקרונות האשלייתיות והחיקוי לטבע.

הריאליזם הוא רעל המרחף באוויר שחדר לכל צורות האמנות. הריאליזם יוצר על משטח דו-ממדי את האשליה של תלת-ממדיות; הוא מזדנב אחר הפרספקטיבה, הישירה והאווירית, וכך מסרס את דמיונו של האדם; הוא מחליף חלל בעומק תיאטרלי; הוא בונה פיסול ומניח כיסוד את מצבו של גוף חי; באובייקטים ובאירועים אמנותיים פונה הריאליזם אל ההיגיון הפרוזאי של "עקרת הבית".

ריאליסט הוא זה שלגביו הפסיכולוגיה, דברי הימים או האתנוגרפיה הם קרקע ולא מטרה סופית.

הריאליסט הוא עד שקר לקיום האנושי; הוא מחלל את רצון הבורא.

משעשע, אולם זו עובדה, שעד היום נישא באוויר פטרודקטיל מצחין כמו אימפרסיוניזם או אקספרסיוניזם, כאילו האור והעומק בתמונה אינם שייכים לעידן היורה של המחשבה האמנותית. מעודדים על-ידי שקי כסף, הסוריאליסטים מציירים בהקפדה נפח חלק בעכזז ומלקקים את משטח הבד וממלמלים אגדות חולניות נטולות כל משמעות.

בלהטוטים אשלייתיים של קרקס מפצים ההיפר-ריאליסטים הווי ודעות של קהל שבע ושופכים את פחי האשפה העירוניים לתוך המרבץ של "בעל בית" מדושן. יד ביד עם המרדן לשעבר, ה"פופ-ארט", מגישים ההיפר-ריאליסטים בחנופה לבורגני הרווי את השיירים הפיקנטיים והחריפים ביותר, באספקלריה ריאליסטית מרבית.

והנה כדרגה נערצת של ניוון הופיעה האמנות המושגית, הזורקת אותנו לעומק המבחיל של הריאליזם מהמאה ה-19, כאשר הצורה, המבנה והחומר השתעבדו לאמרות כנף זולות, מדיניות, חברתיות, פסיכולוגיות; כשהמשטח, הצבע והקו נקברו תחת שלשול מילולי של פילוסופים למחצה. האמנים המושגיים חופרים קבר ללשונה העליונה של האנושות, הסמליות של הצורות הטהורות והאלוהיות. מאבק אנשי "המושג" נגד הצורה הוא אחד הסימנים לעיוורון מוסרי הכבד של עולם שבע זה. ובמאבק זה ה"מושגיים" פונים שוב ושוב לפרוזה ולמדעיות המדומה של הריאליזם הנרקב.

כלבלבים עיוורים מנסים הציירים טכניקות חדשות, אולם לא "הפרפורמנס" ולא ה"וידאו" יכולים להיות תוכן בזכות עצמם, בדיוק כמו שאין תוכן של תמונה תלוי בכך שהיא צוירה בצבעי שמן או בצבעי מים.

הראייה הריאליסטית, כאשר היא דחושה למסגרת של ביצוע טכני חדש, מגעילה עוד יותר. בריאליזם היו לפחות "רמברנדטים" — כעת יש רק שוליות.

יש רק ריאליזם אחד שיש לו זכות קיום — הריאליזם של פעולה החותרת ליעד, פעולה פונקציונלית, המאחדת את הממשות של האמנות עם זו של החיים.

אנו קוראים לאמנים הצעירים למסע חסר רחמים נגד מגלגלי אשפתיות שפלים, נגד אנשי המחשבה הטהורה, נגד הצועדים אחורה החוסים במונח עכשוויות, נגד מוקיונים המתגנדרים בכותרות של הלניזם ושל רומא — תמונות דהויות.

הסוז'ט והאשליה, הפרספקטיבה והפסיכולוגיזם, הפרוזה והתדמית המדעית בכביכול — אלה טפילים על גוף האוונגרד.

הריאליזם הוא אויב בנפש של האמנות.

בחיים מובילה הרחמנות לחיים; הרחמנות באמנות מובילה לריקבון רוחני.

מוות לריאליזם!

ירושלים, 1979. מיכאיל גרובמן

"זרקאלו" מס' 31, 2008

המניפסט ה-4 של קבוצת "לוויאפאן"

אמנות זמנינו חדלה לחיות למען העתיד.

העתיד — הכוח המניע של כל תנועה — איבד את תפקידו.

תאווה הבצע ותאווה השלטון, ולו המוגבל ביותר, הפכו למטרה וריתקו את מחשבות האנשים, לרבות האמנים.

הגולם שנועד לשרת הפך לאדון החיים, לאדון האמנות.

כבר קרה בעבר שהשוק בגד בגדולי האמנים; כיום הוא הפך לקבועה הבלעדית כמעט, שעל-פיה נאמדים המוניטין של יצרן זה או אחר.

קני המידה המקצועיים הושלכו הצידה.

הצרכן המודרני איננו זקוק למיומנויות הצייר ולאיכות היצירה.

יצירת האמנות אינה אלא מרכיב אחד מיני רבים בבורסה, שדרכה זורמים מיליארדי דולרים.

טוב הוא מה שנמכר טוב.

עמדה מעין זו קיימת מאז ומעולם, אך בימים עברו היא זכתה ליחס של בוז מצד האליטה האמנותית. כיום היא מושלת בכיפה.

האמנים מזמן מסרו עצמם לחסדי מי שסבור כי כל דבר ראוי להיקרא אמנות, בלי יוצא מן הכלל. אך אם הכל הוא אמנות, אזי האמנות אינה קיימת כלל.

המוזיאונים נגררים אחרי האמנים.

איך להילחם במגפה זו?

איך להשיב לאמן את חירותו?

איך להפוך לנחוץ לחברה?

ובו בזמן לא להיקלע לחברת אנשים שרחוקים מן המעורבות בעשייה העכשווית ומן החיפושים העכשוויים באמנות?

אי-אפשר לנצח באמצעות פריצות דרך אסתטיות בלבד.

נחוץ לנו דבר-מה גלובלי יותר, שבו האיכות המגובה במשמעות מקדמת את הגישה הפילוסופית החדשה באשר לדפוס ההתנהגות האנושית.

פעם, האמנות עטויה הסחבות הסוציאליות ביקשה לתפוס את מקום הספרות. היום גם זה לא.

כיום האמנות היא תסמין של ריקנות וניכור.

מרביתן של יצירות האמנות העכשווית הן דיכאוניות ואובדניות, טומנות בחובן את המוות בעצם מהותן.

אולם, האמנות או השרלטנים מטעמה אינם נושאים באחריות על מחול המוות הזה.

המוות טמון, בראש ובראשונה, בפסאודו-אידיאולוגיה הכלל-אירופית החדשה. בשר מבשרה של הסוציאל-דמוקרטיה שניצחה ואז התנוונה — היא היא ששטפה את המוחות הרפים בנייטרליות גורפת, בהזדהות מוחלטת ובהצדקה טוטלית של כל אלימות, בהשוואה מוחלטת בין הדבילים מעוכבי ההתפתחות לבין האנשים הנורמליים. לפסאודו-אידיאולוגיה רצחנית זו קוראים "הקורקטיות הפוליטית".

אבל מי שאוהב את כולם — לא אוהב אף אחד.

מי שמגלה חמלה כלפי הרוצח — שם ללעג את קורבנו.

אמנות בת־זמנינו הנה רק בבואה חיוורת של הקיום האמבי של החברה המערבית המוותרת על מרחב מחייתה למען נציגי העולם השלישי.

העולם שבו הרעב, האלימות והמוות הפכו לדרך חיים.

ועולם שלישי זה משלח את כובשיו כטורים של טרמיטים אל כל מרכזי העצבים החשובים של עולמנו.

רומא לא נוצחה בידי הברברים, אלא תרבותה המנוונת שטפה את כל הסידן מעצמות לוחמיה.

לא העולם השלישי עם איסלם בראשו גובר על הציויליזציה האירופית, אלא הלאות של אירופה עצמה מפקירה אותה צעד אחר צעד לחסדי הרכיכה חסרת הרחמים ונטולת יכולת החשיבה.

הישועה תלויה בפוטנציאל היצירתי של החברה בתחומי האמנות, המדע והטכנולוגיה.

רק המחשבה החופשית על ביטוייה המגוונים תוכל להוות נוגדן אמיתי לאנטי־אנושות הממשמשת ובאה.

ובכן, איפה מקומו של האמן?

אלו תכונות ואיכויות נחוצות לה, ליצירת אמנות, בתוך המבנה ההגנתי הכללי?

הפוסט־מודרניזם הביא עמו את אווירת המתירנות וההפקרות. הכל מותר! למרבה המזל של חסרי הכישרון והכסילים! בעוד שבעבר היה על הסגנונות ועל המושגים החדשים להילחם על זכות קיומם, כיום מלחמת הקיום אינה קיימת יותר. ההוכחות, התיאוריות, הניתוח אינם נחוצים יותר.

נוחות מעין זו הביאה עמה את הניוון ואת ההתפוררות.

חוקרי האמנות למדו את השפה הפסאודו־אינטלקטואלית נטולת המשמעות והאנרגיה.

המילים חדלו לסמן. צלילות המחשבה התפוגגה מן הלקסיקון המזויף הזה.

הכותבים בתחום חקר האמנות התארגנו במעין כת חסרת תכלית, בחברותא מעושה.

כך, התנוונות המחשבה החברתית גרמה להתנוונות האמנות.

אולם, ברי כי קיים גם יחס הפוך — תחייתה של אמנות תוביל אל הבראת החברה.

אנו מציעים סכמה אוניברסלית נגישה לצרכי ניסוי.

לפני שיתחיל לעבוד על היצירה על האמן לשאול את עצמו: "מה אני רוצה להגיד?", "מה מקומם אותי בחברה?", "מה אני רוצה לשנות?", "מה בחברה שבה אני חי נראה בעיני כשקרי, כבלתי־צודק, כמנוול?", "מה מושך אותנו בחוסר המוצא המעיק, בחשיכה?"

דהיינו, עבודת האמן, כמה פרדוקסלי שזה נשמע, עשויה להתחיל מן הפינה המרוחקת לגמרי של היקום. ואם העבודה תתבצע נכון, אזי הפתרונות הפתולמאי והגלילאי יובילו לתוצאה זהה.

נקודת ההתחלה עשויה להימצא בכל תחום בסביבתנו: בספרות, בפוליטיקה, בכלכלה.

עמדה זו, לכאורה, כה זרה לאמנות, מוכרחה ללוות את תהליך היצירה עד לסיומו.

אולם, בה בעת שומה על המחשבה החברתית להשתלב בפלסטיות של החומר, אם חפצים אנו שזו תיקלט ותופנם על־ידי הנמען. עליה להיתרגם לשפת הצורה האמנותית, לפעול בגבולות המערכת החזותית ההולמת את זמנינו.

עוצמתו האינטלקטואלית של האדם מתחילה להשפיע, כשהיא מגובה על־ידי רגש חזק.

ז'אנרים שונים באמנות החזותית, שכיום משמשים לרוב בתפקידי שרת אלמנטריים — החל בקריקטורה, כרזה, סיסמה, מודעה, פרסומת במגזין, גרפיטי וכלה בייצוגים סלונים, ארוטיים והיסטוריים — עשויים להיות טעונים במחשבה האסתטית ומועשרים בניסיון האמנותי.

ניתן ורצוי להשתמש בכל דבר; לכל דבר ניתן להעניק חיים חדשים, אמיתיים, המושתתים על היסודות האתיים.

יחד עם זאת, האמן רשאי לעצור מול הבד הריק (מול דף נייר או חפץ כלשהו מעץ או ממתכת וכו') ולהתחיל לאלתר ברוח של כל זרם אמנותי, בלא שיזדקק לסיועו של הגורם האינטלקטואלי.

עקרון "האמנות למען אמנות" עשוי להתקיים במקרה כזה כמעין תוספת ויטמינים לא-מודעת ומועילה.

האסתטיקה החמושה בעקרונות האתיים עשויה להפוך לאותו הכוח שיהיה מסוגל לשאת על כתפיו את כובד התחומים הכלולים בתוך המערכת, בדומה לאטלס המיתולוגי.

מוכרחים להשיב את מושגי היופי והשלמות אל השיח האמנותי.

הפרדוקס הרה הגורל מתבטא בכך שחסידי האקלקטיקה השמרניים מציגים את עצמם בתור האוצרים הבלעדיים של האמת האמנותית, בעוד שלמעשה הם אינם אלא קברניה.

כסמלה של תרבות אירופה העכשווית משמשות כיום היצירות שנוצרו מהפרשות של פילים בידי איזה שלומיאל אפריקאי שהיטיב יותר מכל הפילוסופים להבין את מהותו, את רוחו ואת רצונו של האינטלקטואל המצוי המפוטם בן-זמנינו.

על כך אפשר להגיב במילותיו של מי שהועלה בידי בני-האדם לדרגת אל: "תנו למתים לקבור את מתייהם".

בעוד אנו מחויבים לעשות מאמץ כלשהו למען גאולת נשמותינו, כל עוד אנו חיים.

מיכאיל גרובמן

מרץ 2008, תל-אביב